

ОТ СЪСТАВИТЕЛЯ

Темата за светите места като знаци на идентичност отдавна не е нова, но продължава да е актуална. Статиите в този брой представят любопитни случаи на ролята, която отделни сакрални топоси играят за консолидация на местните общности и за повишаване на тяхната социална видимост.

Евгения Троева проучва създаването през последното десетилетие на един метанаратив, както тя го определя, за манастира „Св. Атанасий“ край с. Златна ливада, Чирпанско. Манастирът е обявен от медиите за „най-стария в Европа“ през 2003 г. във връзка с направено в него посещение на александрийския патриарх Петрос VII. След поместването от в. „Новинар“ на разказ за основаването на манастира преди 17 века от самия епископ Атанасий Велики, който минал по тези места, тезата се подема от различни политически и културни актьори, обраства със съществуващи и изобретени местни предания и се утвърждава, въпреки че не намира потвърждение нито в житието на светеца, нито в исторически сведения, нито при археологически разкопки. Изследването показва ролята на медиите при конструирането на колективната памет, както и различните интереси и надежди за бъдещето, на които тази памет дава израз.

Показателен е процесът, на чието проучване е посветил статията си Ивайло Марков. Текстът е своеобразно допълнение и продължение на картината, изградена от Галина Вълчинова в книгата ѝ „Знеполски похвали. Локална религия и идентичност в Западна България“ (София, АИ „Марин Дринов“, 1999). Роден в тази край и известно време работил в Туристическия информационен център на гр. Трън, Ивайло Марков предлага поглед отвътре към историята и възстановяването на скалната църква „Св. Петка“ край Трън, както и към промените в местния култ към светицата от 90-те години на XX век до днес. Авторът очертава пътя за превръщането на един сакрален обект в културно наследство и в ресурс за развитие на туризма – път, който започва „отдолу“, по инициатива на местната общност в квартал Баринци и който днес се чертае „отгоре“, с главен двигател общинската администрация.

Характерен за съвременността е проблемът, който занимава Виолета Периклиева: как се трансформира локалният религиозен пейзаж в региона на град Петрич. Авторката проследява строителството на религиозни обекти през различните епохи и очертава механизмите за издигане и обновяване на култови сгради на тази територия. Отчасти те повтарят моделите, регистрирани и в други краища на България – сънуване на свещен предмет (икона, кръст); издигане на параклиси на стари оброчища; възстановяване на храмове; оброчане за строеж на храм или за издигане на кръст; построяване на храм като начин за печелене на социален престиж. Специфично за този регион е присъствието на „Петричката врачка“, както беше известна някога Ванга, която инициира построяването на църква в местността Рупите и която и приживе, и след смъртта си е обект на култ. От вниманието на авторката не убягва фактът, че механизмите за промени в сакралната география на Петричко имат извънцърковен характер и се направляват от светски лица и институции, но това не поражда напрежения,

а напротив, Църквата охотно освещава новите сакрални обекти и ги приобщава към местния празничен календар.

По-различен исторически сценарий проследява Божидар Алексиев: как някогашно свято място на турци, изповядващи хетеродоксен ислям (алеви, алиани) запазва ролята си на светилище край българското днес с. Ботево, Ямболско. Като проучва исторически, фолклорни и етнографски данни за това място, почитано от мюсюлмани и от християни, авторът очертава историята и значението му за двете етноконфесионални общности, като предлага възможно тълкуване на явлението, характерно за Балканите и Средиземноморието. Опирайки се на идеи на Робърт Хайдън за конкурентната споделеност на подобни места, Божидар Алексиев допуска, че съществувалото в миналото мюсюлманско светилище е станало християнско с промяната в състава на населението от района, но с времето мястото се е секуларизирало, като днес се почита единствено войнишкият паметник, построен през 1926 г.

Свързан с държавните граници и с новите национални политики е проблемът, разискван от Мина Христова, която се опитва да разбере дали в съвременните постсоциалистически общества на Балканите религията предлага интегрираща рамка. Тя проучва на терен доколко се е съхранила в паметта на поклонниците, дошли за храмовия празник в Осоговския манастир на 29 август 2014 г., предаваната от векове легенда за четиримата братя пустиножители св. Иван Рилски, св. Йоаким Осоговски, св. Гаврил Лесновски и св. Прохор Пчински. Нейните наблюдения показват, че макар в съвременността културната памет да е уязвима спрямо властовия инструментариум на държавата и спрямо глобализационните процеси, легендарното братство на четиримата светци, което в разказите представя съществуващата в миналото единна идентичност, все още е мотив за поклонници и/или туристи да посещават превърнатите в „места на паметта“ свещени забележителности в пограничието между България, Македония и Сърбия.

Картината за ролята на религиозната вяра и на сакралните топоси в съвременността се допълва от поместения материал на Валентина Шарланова за Суходолския параклис (манастир) „Света Троица“ и за Долнопасарелския манастир „Свети апостоли Петър и Павел“, както и от теренните наблюдения на Албена Георгиева за една жена от македонския град Крива паланка, на която се явяват светци и която въпреки бедността си успява по тяхна воля да построи църква и да спазва по-нататъшните им изисквания.

Читателите, които се интересуват от съвременното социално присъствие на светите места, ще намерят в броя интересни и показателни наблюдения и материали, както и задълбочени и с вещина направени тълкувания и заключения.

Албена Георгиева